

Despre „ardelenismul politic”- văzut de Mircea Eliade și Emil Cioran

Prof. univ. dr. Mircea POPA

Problema politicii românești din perioada interbelică a făcut obiect de atentă supraveghere din partea presei, dar și a celor mai luminate minți și condeie ale vieții spirituale românești. În acest context e de rememorat unele din declarațiile și analizele publice ale unor intelectuali de înaltă calificare, precum Mircea Eliade și Emil Cioran. Iată, de pildă, în 1937, Mircea Eliade semna în „Vremea” articolul *Ungurii la București* (nr.470 (10 ianuarie), p. 3), în care, pe lângă o serie de chestiuni punctuale, ridică și problema slăbiciunii de care au dat dovadă românii cu privire la revizionism. Dar să lăsăm să curgă frazele în chestiune:

„Știm cu toții cât de puternică și de bine organizată este propaganda maghiară în străinătate. Magnații și latifundiarii unguri rezervă o bună parte din milioanele câștigate pe spinarea iobagilor, ca să susțină restaurante cu „muzică de țigani” la Londra, să improvizeze partide de vânătoare pe malurile Dunării și să subvenționeze ziare cu „Justice for Hungary”. Am impresia însă, că tot atât de puternică a început propaganda ungurească și în România. O propagandă, firește, ajutată de autoritățile noastre culturale și administrative. Cu să ne explicăm, altminteri faptul că astăzi se joacă în capitala României Mari, trei piese ungurești la trei teatre românești ?

În toiu sezonului teatral, în săptămâna Crăciunului, la București se reprezintă cu succes piese maghiare: *9000 franci recompensă* de A.Laszlo (Teatrul Modern), *De ziua nevesti-mi* de Vassary (Teatrul Regina Maria) și *Absențe nemotivate* la „Teatrul Comedia”. Dacă aceste piese ar avea măcar o mare valoare artistică! Dar sunt comedii fără nici o substanță, spectacole sub-mediocre, care umilesc și mai mult gustul nefericitului public bucureștean. Toate acestea se întâmplă după ce teatrul românesc a cunoscut etape glorioase și realizări impresionante.

Optsprezece ani după Unire, inconștiența noastră oferă încă un omagiu vulgarității maghiare, reprezentând de sărbători trei comedii ungurești pe scenele teatrelor românești!... Propaganda maghiară prin film este iarăși binecunoscută și, pe cât se pare, agreabil gustată de cenzorii noștri, care taie pelicula de câte ori li se pare că episodul e prea „eroic”, dar lasă să apară exasperantele fragmente fără sens cu lăutari unguri, cu țigănci și ungueroaice melancolice, cu ceardaș și peisagiu de pustă. Din trei filme văzute, fiți siguri că în două din ele nu vor lipsi inevitabilele scene de propagandă maghiară. Publicul român e silit să suporte aproape în fiecare seară lauda Budapestei. Am văzut acum un an un film cu Charles Boyer, care era execrabil, dar care era în același timp un bine organizat film de propagandă maghiară. Mă uitam în dreapta și în stânga și întâlneam aceleași figuri transportate, același extaz în ochii bunilor români, privind imbecilitățile de pe ecran, cu unguri, cu ungueroaice, cu țigani unguri, cu dragoste ungurească și cu melancolie ungurească. Nimeni nu s-a simțit jignit, nimeni n-a protestat. Filmul se numea *Caravana* și a avut un mare succes la București. Dacă într-un film rulat la Budapesta ar fi apărut măcar un fragment cu peisagiu și muzică românească ar fi sărit cinematograful în aer și brava studențime budapestană ar fi pornit imediat să manifesteze în fața Legației Române.

Nu știu dacă în ceasul când vor apărea aceste rânduri va mai rula la „Corso” filmul *Fiica lui Dracula*, realizat de Radio-Picture. Acest film are marele merit că ne spune nouă - e drept în limba engleză - că Transilvania e ungurească. „Plec la castelul meu din Transilvania !” spune eroina și îndată apare pe ecran nelipsitul han unguresc, cu zecile de perechi ungurești, cu lăutari unguri. Cum a tolerat cenzura să ruleze un asemenea film?! Cine sunt cenzorii care au „vizionat” filmul? Imbecilul de la cenzură care a spus : „Nu e nimic, nu se observă!” - ar trebui dat afară în brânci. Ori e un inconștient, ori este cumpărat de unguri.

Ar fi fost magnific ca un asemenea film să fie huiduit, de la început până la sfârșit. Ar fi fost magnific ca o ceată de studenți să distrugă filmul și aparatul. Dar ar fi fost și mai frumos ca cenzura să-l interzică; nu să cenzureze fragmentul cu Transilvania, ci să interzică tot filmul. „Radio Pictures” pierzând câteva milioane ar fi aflat cu acest prilej că Transilvania este românească. Interzicându-se o imbecilitate de felul *Cravanei*, patronii ar fi aflat că publicul românesc s-a săturat de ceardașuri. Interzicându-se absolut orice film străin, în care apar fragmente de propagandă maghiară, Casele de

filme s-ar fi dezvoltat de renumeratorul obicei de a băga Ungaria pretutindeni și unde se potrivește și unde nu se potrivește...

Asta, depinde, firește, de cenzori. Din nefericire..."

Textul de mai sus semnat de Mircea Eliade semnaleză o realitate dureroasă a culturii și teatrolgiei românești, pe care noi românii o gestionam prost, într-un moment de escaladare a tensiunilor dintre statul vecin și noi. Era vorba de anul 1937, când politica externă maghiară atinsese cote paroxistice în atacurile la adresa României, iar lui, intelectual de rasă cu vederi progresiste, i se părea anormal ca noi să dovedim atâta slugărnicie față de produse teatrale mediocre venite din aceste medii antiromânești, a căror propagandă deșănțată ducea la acțiuni extremiste. Pe bună dreptate, el nu înțelegea modul ploconitor în care autoritățile noastre din domeniul culturii tratau acest boicot al culturii românești, a căror lipsă de reacție era condamnabilă, având în vedere modul în care produsele culturii noastre erau tratate la Budapesta. Or, Mircea Eliade nu a făcut altceva decât a dezvoltat opiniei publice acest enorm decalaj de manifestări în domeniul cultural și politic, care ar fi trebuit să capete din partea noastră un răspuns ferm și categoric. Atunci când cineva te înjură, te brutalizează sau te pălmuește peste față, nu este cazul să întinzi creștinește și celălalt obraz, ci să dai răspunsuri pe măsură. Această slăbiciune ne-a costat mult câțiva ani mai târziu, când o mână de guvernanți defetiști, conduși de un rege slăbănog au cedat presiunilor unui stat mic și lipsit de forță militară, acceptând un dictat care ar fi trebuit refuzat din capul locului. Că ne-am dovedit slăbiciunea și incoerența gesturilor în asemenea momente este limpede pentru tânărul nostru romancier care acuză pe bună dreptate forțele responsabile de miopie politică. În loc să răspundem cu fermitate și cu aceeași monedă, noi ne-am comportat deplorabil, acceptând tot felul de forme de atac la demnitatea națională, inclusiv filme și presă aruncată pe piață străină. Pentru tânărul Eliade un asemenea mod de a înțelege lucrurile era cu totul nedemn, iar vocea lui era un semnal de alarmă pentru viitor, deoarece nu era vorba de un import cultural de calitate, ci, mai degrabă de o eroare de judecată culturală, care nu ne aducea nici un avantaj în raport cu cea maghiară. Având în vedere valul de atitudini antiromânești promovate de la Budapesta de o masă isterizată de adepți ai lui Horthy, lui Eliade i se pare că gestul teatrelor de la București e pur și simplu de neînțeles.

Că poziția lui nu e singulară în epocă e dovada că Emil Cioran ieșea pe piață cu un punct de vedere asemănător, acuzând de slăbiciune autoritățile bucureștene. Peste numai două numere, în nr.473 din 31 ianuarie, în aceeași revistă Emil Cioran semna articolul intitulat *Decepții și speranțe în jurul Ardealului*, care ridică cam aceleași probleme dar în alt mod. Era analizată politica guvernelor de la București cu privire la Transilvania, opinându-se clar că atitudinea Bucureștiului în chestiunea transilvăneană nu era deloc la înălțimea la care se aștepta de la el. Pentru el era limpede că o serie de atitudini confuze și lipsite de fermitate au dus la un impas în privința înțelegerii rolului și locului acestei provincii în noua configurație de după Marea Unire și că această fază plină de ambiguitate a lăsat sechele puternice în organismul nostru statal, susținând nici mai mult nici mai puțin că „ne-am ratat momentul esențial al evoluției noastre”. „Această provincie – susține Cioran – are toate elementele care cristalizate definesc substanța unui stat modern”. Aici au intervenit însă anumite scrupule ale conducătorilor politici, în primul rând „leucemia politică a lui Iuliu Maniu”, care e un fel de blestem, „prin convertirea în mit a acestui slăbănog distins și stilizat”. Și mai departe: „Vidul de vitalitate al acestui budist balcanic, care simte o voluptate să renunțe la putere când este mai popular, care nu cunoaște drama responsabilității până la capăt, va trebui demascat, fără îndulcirea regretelor. Iuliu Maniu pare că a epuizat disponibilitățile spre mit ale Ardealului. Dacă lucrul acesta este adevărat, dă-mi Doamne o ură shakespeariană ca să nu-mi pierd din ochi și din inimă obiectul blestemat... El ar fi bun președinte de republică într-un stat fără istorie sau profesor de arheologie în Norvegia” etc. Aceasta pentru că el „i-a ratat Ardealului misiunea politică”.

Pentru Cioran, ardelenii sunt singuri care simt importanța statului cu adevărat, un stat pe care ar fi trebuit să-l construiască. Românul din vechiul regat se simte integrat în „națiune” și doar cel din Ardeal în sta : „regățenii sunt „patrioți”, pe când ardelenii sunt „cetățeni”, „ordinea de stat” fiind o superstiție ardelenescă, dar momentul Ardealului a fost ratat de Iuliu Maniu care „a rămas același mare zero al politicii românești. Că acest om care n-a avut nici măcar curajul banal de a fi necinstit, a putut să

rămână necunoscuta politicei noastre, este atât de inteligibil, încât umbra care se desprinde din spurcata noastră epocă mă învăluie ca un doliu. Ardealul este Prusia României. N-am afirmat oare prea mult? Este el cu adevărat?"

Cazul sfinxului din Bădăcin este pus față în față cu O.Goga, „care a adus o respirație profetică în politica românească”, dar care „n-a avut nici un succes în Ardeal”, lovindu-se de mitul omului de la Bădăcin, care este, după opinia lui, „cea mai mare decepție a României postbelice și rana deschisă a Ardealului”. Autorul e de părere că „strigătele revizioniste sunt întărite de inerția noastră”. Și explicația : „Ar mai cuteza ungurii să-și plângă impertinențele naționale prin Europa, dacă Ardealul s-ar cutremura de dinamism? Sau dacă ne-am umfla orgoliul național până la amenințare, s-ar mai bucura ei de protecția aceluia duce? Un lucru e sigur: toată vina revizionismului o poartă regimul politic al României. Dacă am trăi într-un regim de autoritate agresivă și intolerantă, nimeni n-ar cuteza să mai pună în discuție granițele noastre. De revizionism este responsabilă în primul rând „democrația „românească și numai în al doilea rând inerția Ardealului. O țară ca România merită numai dispreț dacă după douăzeci de ani de la Unire, ajungem să ne intimidăm de protestele maghiare, în loc să facem o demonstrație de forță. Așa de indiferentă ar trebui să ne fie Ungaria, încât s-o ștergem din dicționarul nostru politic. Dar din moment ce există pentru noi, înseamnă că nu suntem o forță. Încă o perioadă de „democrație” și România se va verifica implacabil ca un *accident istoric* .”

Considerațiile lui Emil Cioran parcă sunt scrise de pe urma unor realități existente astăzi în România, unde aceiași politicieni dâmbovițeni uită de situația Transilvaniei și de faptul că milioane de români care trăiesc aici sunt jignite săptămânal de conaționalii noștri maghiari, care mășcă unde vor cu steagurile ținutului secuiesc sau al Ungariei din timpul lui Ștefan cel Sfânt, insinuând mereu că noi „veneticii” n-avem drept să ne revendicăm pământul străbun, n-avem voie să luptăm pentru el și să-l apărăm contra cuceritorilor pentru că am fi „naționaliști”. Această slăbiciune aduce în actualitate spusurile de mai sus ale lui Eliade și Cioran. Un stat trebuie să se manifeste demn și să aibă răspunsuri prompte și ferme la orice fel de amenințare. Atunci când acestea lipsesc, e firesc ca forța de ripostă să se atenueze și riposta să fie anemică și lipsită de spectaculozitate. Cioran aduce în discuție trecutul politic al românilor transilvăneni și cere în numele lor un alt tip de comportament.

Într-un chip aproape similar se comportă astăzi guvernarea de la București. Trăind pe teritoriul românesc, într-un stat național românesc, maghiarii continuă să facă opoziție la orice și în orice situație, pasămite, că ar fi discriminați, iar isteria războinică și revendicativă atinge uneori, în cuvântările lui Tokes și a altor lideri din secuime, accente ce trimit direct la nazismul horthist. Ca și în trecut, în mod paradoxal românii trebuie să lupte pentru a atinge statutul privilegiat al minoritarilor maghiari, puternic înfipti în sistemul economic românesc. Sub ochii toleranți și acoperiți de cecitate al guvernanților bucureșteni, în zona dominată de aceștia continuă o politică vizibilă de epurare etnică, de marginalizare și expulzare a elementului românesc. Pentru ei este normal să ni se înlăture cu de-a sila numele de străzi românești din orașele din Covasna-Harghita, este normal să nu se angajeze români în posturi publice, este normal ca acestora să li se ceară să vorbească în limba maghiară, este normal să se reducă cât mai mult numărul școlilor cu limba de predare română, dar să se păstreze cele maghiare chiar cu doi elevi, este normal ca ONG-urile românești să fie reduse la minimum și să primească doar niște fărâmituri din bugetele locale, unde nu există picior de român. Normalul se traduce în viziunea lor prin reducerea la tăcere a românilor de acolo, să sufere aceleași admonestări ca pe vremea lui Tisza Istvan. Pentru Cioran Ardealul a dat mult înapoi în ceea ce privește „naționalismul viril și agresiv” de dinainte de Unire, atunci când avea „temele” și temeurile lui, atunci când solidaritatea națională era o realitate vie și extrem de puternică, și nu acum când nu mai contează în calculele politice dâmbovițene, fiind tras pe linie moartă, fapt care, în opinia sa, „este crima cea mai mare a așa-zisei noastre democrații”.

Iată că fără să vrem ajungem să comparăm situația de atunci cu aceea de astăzi, și să observăm că aceeași slăbiciune a guvernului și a statului a dus la întărirea forțelor revizioniste, la exagerări și agresivități de tot felul din partea populației maghiare, pe care românii au ajuns să le suporte din nou cu mare stoicism. „Democrația” de atunci, în numele căreia se făceau aceste abuzuri, a fost înlocuită cu „anarhia” de acum, când fiecare își face legile proprii și lipsa de fermitate a celor de la putere a condus la

ofensiva naționalistă a maghiarimii. Ne putem întreba ce oameni politici de marcă a dat Ardealul de curând? Dacă ne uităm în jur n-a răsărit nici o figură de prim plan, doar mărunți ingineri fără cultură și fără deschidere ideatică, preocupați să-i facă doar plinul. Unde este omul providențial care să vină cu idei, cu norme, cu mod de a gândi european? Nicăieri! Boala Ardealului este această uniformizare a lui, această hibernare a lui în istorie și nu explozia providențială de imagism. Platitudinea dâmbovițeană a nivelat și stările politice din Transilvania, reducând-o la tăcere. Totuși, atunci Transilvania a mai dat oameni politici de talia lui Goga, Vaida Voevod, Alexandru Lapedatu, Florian Ștefănescu-Goangă și a altor universitari de vază care s-au implicat în spectacolul politic. Astăzi acest teren e tern și monotone, aproape de limita insistenței, deoarece liderii care au ajuns în fruntea formațiunilor politice sunt de o crasă virginitate și inocență, la fel cum o spunea și Cioran în 1937. Cel puțin cei dinaintea de Primul Război Mondial reprezentau o speranță, un port-drapel, cum remarca el: „Sub asupritori, intelectualii reprezentau o forță comună de rezistență, iar satul ardelenesc era o totalitate vie, care nu cunoștea dezbinările actuale, de o gravitate unică. Forța morală a Ardealului a scăzut în așa măsură, încât această provincie și-a pierdut identitatea. Printr-o perversitate a sorți, ea a împrumutat din vechiul regat numai ce e balcanic și degradant. Astfel a apărut între noi monstrul uman care e ardeleanul „șmecher”, exemplu unic de *contradictio in adjecto*, dar nu mai puțin un blestem multiplicat în toți politicienii de aici. Ardelenii și-au pierdut *modestia greoaie*, care era nota lor definitorie și care era virtutea prin excelență a cetățeanului, devenind, grație democrației, niște flecari balcanici. Și – poate ați observat – au devenit și mai „intelenți”. Au pierdut însă simțul echilibrului și „substanța”: „O gravitate pe toate planurile, prostie solemnă, ignorarea ridiculului, oficierea tuturor actelor de viață, profesiunea ca soartă, legea ca un absolut și în fine administrația ca o categorie a teologiei (funcționarul ca un absolut). Iată unele din virtuțile acestor mari reacționari. Dacă pe ele nu se construiește o istorie glorioasă, ele sunt fundamentele statului perfect. O ordine socială fără ele nu se poate concepe. De altcunum nu există *societate* decât în Ardeal. Dezmățul democrației postbelice nu înseamnă altceva decât lichidarea *substanței* ardelenesti. Cu toții purtăm această vină.”

Pentru Cioran e limpede că „devierea de la finalitatea lui ideală este una din cele mai mari tristeți pe care ni le-a oferit epoca postbelică. În loc ca Ardealul să arunce asupra României un suflu de substanțialitate, el și-a frânt osatura și și-a topit rezistențele în vârtejul imund al democrației... Renașterea Ardealului este prăbușirea lui Iuliu Maniu și a epocii sale:”

Despre perioada interbelică atât de laudată de toată lumea nu vorbește elogios nici profesorul de politică socială Nicolae Ghiulea de la Universitatea clujeană. Într-un text apărut tot în „Vremea” (nr.471 din 17 ianuarie 1937), intitulat *Spovedania unui profesor*, el deplânge stările de lucruri din ultimul deceniu, punând față în față generația lui cu aceea ieșită recent de pe băncile universității. Generația lui era o generație „muncitoare, studiosă”, transformată în 1918 în „apostolii românismului în Ardeal”, generație creatoare de instituții sub toate raporturile: „Am fost profesori, conferențieri, conducători de cursuri populare, popularizatori, publiciști, întemeietori de biblioteci românești, întemeietori de asociații culturale și artistice, întemeietori de publicații românești, întemeietori de cooperative, susținători ai tuturor manifestărilor românești și așa mai departe: forțe active în toate mișcările culturale, artistice, naționale, sociale și chiar economice uneori care s-au inițiat în Ardealul românesc. Am fost apostolii românismului în Ardeal, suferind însă toate mizeriile pe care și le poate cineva închipui, mai ales din partea unui stat care n-a înțeles niciodată că o asemenea funcțiune națională și socială nu se ține numai prin muncă, ci și prin prestigiu, care nu se putea păstra într-o provincie care a cunoscut prestigiul funcționarului de stat austro-ungar, printr-un standard inferior de viață în societate.”

Ce a urmat după Marea Unire o spune și el : „Pe măsură ce anii treceau, Ardealul românesc sărăcea din ce în ce mai mult, minoritarii căpătând chiar un grav ascendent, avântul și entuziasmul populației românești scădeau, descurajarea și dezamăgirea cuprindeau sufletele celor mai mulți și, din nefericire, și al tineretului. Curând cafeneaua și stadionul au înlocuit biblioteca; critica acră a înlocuit acțiunea pozitivă.”

El constată că noile generații nu mai sunt așa de pregătite precum cele din trecut, că foarte puțini dintre tineri se consacră muncii de cercetare și celei universitare, că există deja un decalaj de pregătire,

soldat cu faptul că citesc mai puțin, iar diploma nu înseamnă specialitate.” Dacă el nu poate descrie „senzația de smerenie, de înălțare sufletească și de speranță cu care am pășit pragul înaltei catedre ce mi se încredințase” nu așa putem judeca astăzi lucrurile, când categoria cadrelor didactice e ținută într-o situație materială ingrată. Pentru guvernanții de astăzi, semnalele trase de intelectuali români de prestigiu din perioada interbelică ar trebui să dea de gândit celor de astăzi, erodați prea repede de un sistem obosit și bolnav, fără orizont european și fără să-și înțeleagă bine misiunea ce le revine față de cei care i-au trimis în parlament.